

TANULMÁNYOK

DR. PÉNZES JÁNOS

A foglalkoztatottság, az ingázás és a jövedelmi szint összefüggései Északkelet- és Északnyugat-Magyarországon*

Jelen tanulmány célja, hogy rámutasson a területi egyenlőtlenségek rendszerváltás utáni alakulását feltáró szakirodalomban közismert, mégis viszonylag kevésbé vizsgált jelenségre, a lokális centrum–periféria viszonyok változásának folyamatára.²

A vizsgálat a lokális jellege ellenére azonban nem nélkülözheti az országos léptékű kitekintést sem. A tanulmányban komparatív jelleggel az ország két térségének – Északnyugat-Magyarország, illetve Északkelet-Magyarország – foglalkoztatottsági és jövedelmi folyamatainak vizsgálatára vállalkoztam. A térségek kiválasztását elsősorban az indokolta, hogy a rendszerváltás utáni területi folyamatokban egyértelműen két-két eltérő pályát befutó régió kerüljön a vizsgálatba. Korábbi eredmények már rendelkezésre álltak Észak-Alföldre és Nyugat-Dunántúlra vonatkozóan (Pénzes 2010), így további szempont volt olyan térségek kiválasztása, amelyek érintkeznek a nevezett régiókkal. Bár felmerülhet annak kérdése, hogy megfelelő-e Közép- és Nyugat-Dunántúlt Északnyugat-Magyarország, Észak-Alföldet és Észak-Magyarországot pedig Északkelet-Magyarország néven szerepeltetni, azonban tanulmányomban – az egyszerűség kedvéért – ezt fogom következetesen alkalmazni.

Azt is le kell szögezni, hogy jelen elemzés célja elsősorban az, hogy egy sajátos – véleményem szerint a területi jövedelmi folyamatok szempontjából fontos – összefüggésre felhívja a figyelmet, így talán megbocsátható hiányosság az elavult (mégis jelenleg a legfrissebben elérhető) 2001-es népszámlálási adatok alapul vétele. Természetesen, ahol erre lehetőség volt, igyekeztem a lehető legújabb statisztikákat is beépíteni a vizsgálatba. Nem utolsósorban, a 2011-es népszámlálási adatok publikálását követően már sokkal inkább az ezredforduló utáni folyamatok vizsgálatára fog áthelyeződni a területi elemzések súlypontja, így még azt megelőzően érdemes egy ilyen vizsgálat végrehajtása.

Foglalkoztatottság és jövedelmi folyamatok a rendszerváltást követően

A foglalkoztatottsági és jövedelmi helyzet folyamatait már számos részletes elemzés taglalta. Röviden azonban érdemes áttekintést nyújtani ezekről, elhelyezve ebben a kontextusban a vizsgált térségeket.

A foglalkoztatottsági, munkanélküliségi és az iskolázottsági mérőszámok más, elsősorban anyagi fejlettséget hordozó indikátor mellett, erős statisztikai kapcsolatban vannak a jövedelemadatokkal (Jakobi 1999, Jakobi–Kiss 2003, Adler–Skultéty 2002, Kiss 2007,

* A tanulmányt a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0024 számú program támogatta.

1 A tanulmány a Területi Statisztika Thirring Gusztáv-pályázatára benyújtott pályázati anyag szerkesztett változata.

2 A szerző ezúton szeretné megköszönni Dr. Tóth Géza és Faluvégi Albert tanulmány elkészítéséhez nyújtott segítségét.

Pénzes 2010). (A tanulmányban a jövedelem koncepciót a NAV-nál (korábban: APEH) regisztrált adóköteles jövedelem, vagy más néven adóalapot képező jövedelem jelenti.)

A rendszerváltást követő komoly gazdasági recesszió jelentős mértékben érintette a foglalkoztatottság alakulását és kihatott a jövedelmi térstruktúrára, a területi jövedelemegyenlőtlenségek mértékére is. A területi egyenlőtlenségek – akár a foglalkoztatást, akár a jövedelmeket tekintjük – jelentősen nőttek a rendszerváltást követően, és ez a jelenség nemcsak Magyarországon volt megfigyelhető, hanem a rendszerváltó országok nagy részében jellemző folyamat volt.

Közép- és Kelet-Európa volt szocialista országaiban a rendszerváltásokat megelőző időszakban az állami redisztribúciós rendszerben kitüntetett primer és szekunder szektor okozta a regionális nivellálódási folyamatot, míg a modern piacgazdaságokban a konvergencia alapvető hordozója a gazdaság terciarizálódása volt. A szocialista országokban azonban nem volt meg a reális gazdasági alapja ennek a fejlődési folyamatnak, mivel a terciar szektor szorult leginkább a háttérbe, miközben sokszor kölcsönökből finanszírozták a túlméretezett termelő ágazatokat és tartottak fenn nivellált bér- és jövedelemviszonyokat (Nemes Nagy–Németh 2005).

A rendszerváltás(ok) során lezajló piacgazdasági átalakulással a gazdaság visszakerült a térbe (Nemes Nagy 1998), ez azonban az országok többségében drámai mértékű gazdasági visszaeséssel, a munkanélküliség drasztikus emelkedésével, strukturális krízissel és akut válságterületek kialakulásával járt együtt (Gorzalak 1996, Kislitsyna 2003). A szocializmus időszakában támogatott ágazatok jelentős visszaesése³ miatt nagyon gyors foglalkozási átrétegződés is lezajlott, komoly mértékű foglalkoztatottság-csökkenés mellett (Keane–Prasad 2006). Az átalakulást legjobban átvészelő, fejlett infrastruktúrával és képzett munkaerővel rendelkező térségekbe innovációt hordozó versenyképes külföldi működőtőke-befektetések érkeztek, megindult a gazdaság terciarizálódása, illetve újraparosodása (Kiss 2008). Az átalakulás sikerességének döntő tényezőit a kezdeti fejlettségi szint, a gazdasági tevékenységek szektorális megoszlása, a termelési tényezők tulajdonságai, valamint az új politikai és gazdasági térben való elhelyezkedés jelentette (Gorzalak 1996).

A rendszerváltó országokon belül a korábbi nivelláltabb térszerkezet sokkal polarizáltabbá vált, elsősorban az agglomerációs előnyöket is biztosító fővárosi régiók (Fedorov 2002, Heidenreich 2003), valamint a fejlett nyugat-közép-európai gazdasági központokhoz közelebb eső – és általában korábban is magasabb fejlettségű – nyugati határmenti területek tudtak profitálni az átalakulásból (Szabó 2003, Dusek 2004, Süli-Zakar 2007, Nemes Nagy–Tagai 2009).

Ugyanakkor a közép-európai országok keleti, gyakran agráripari profilú határ menti térségeiben gyakorlatilag összefüggő periferikus sáv alakult ki (amelyet Gorzalak keleti falnak nevezett) (Gorzalak 1996), és a korábbi bányászati-nehézipari területek túlnyomórészt strukturális válságövezetekké váltak (Heidenreich 2003).

³ Grzegorz Gorzalak (1996) véleménye szerint a közép-európai rendszerváltó országok ugyanazon a strukturális válságon mentek keresztül – amely azonban gyorsan és regionálisan koncentráltan jelentkezett –, mint amit a nyugat-európai országok 1973 után átéltek.

A kelet-közép-európai országokban a szocialista gazdaságirányítási rendszerek összeomlását követően jellemző tendenciák úgy értelmezhetők, hogy a regionális egyenlőtlenségek visszatértek a piacgazdaságokra jellemző trendre a korábban mesterségesen generált nivellálódás után (Nemes Nagy 2009). A térszerkezeti változások a legtöbb társadalmi-gazdasági mutatóban nyomon követhetők.

A volt szocialista országok gazdasági átalakulása mélyreható változásokkal volt terhelt, és fő területi dimenzióját elsősorban a gazdasági visszaesés, a válságelemek térben egyenlőtlen megjelenése adta. Ezt követően a „helyi sikerek” befolyásolták a térszerkezet és az egyenlőtlenségek területi mintázatát. Az átmeneti országok felzárkózásához hozzájáruló beáramló külföldi tőke azonban a fejlettebb térségeken belül is polarizációt okozott, mivel a *beruházások megjelenése területileg nagyon szelektív és koncentrált* volt. A sikeres – gazdasági fejlődést indukáló – átmenet azonban (bizonyos idő elteltével) mégis inkább a térségen belüli területi különbségek csökkenését szolgálta (Petraikos 2001).

Az előbbiekből következik, hogy hazánkban a rendszerváltás utáni piacgazdasági átalakulás és a szocializmus időszakához képest új regionális folyamatok is területileg eltérő módon jelentkeztek. Egyes kutatók különbözőképpen értékelik a lezajlott változásokat, illetve azok irányát, azonban *a rendszerváltást követő területi fejlődés alapvető folyamatait a legtöbb tanulmány hasonlóképpen összegzi* (Cséfalvay–Nikodémus 1991, Rechnitzer 1993, Enyedi 1996, Kozma 1998, Nemes Nagy 1998, Beluszky–Györi 1999, Faluvégi 2000):

- *a főváros domináns fejlettsége, a főváros-vidék különbség megerősödése;*
- *a Nyugat-Kelet lejtő kialakulása;*
- *a kistérségi, települési fejlettség differenciálódása.*

A hivatkozott tanulmányok többsége rámutat a területi egyenlőtlenségek több térbeli sajátosságára is. Jelen vizsgálatban a regionális léptékben, összességében véve felértékelődő Északnyugat- és a rendszerváltás után alapvetően visszacsúszó Északkelet-Magyarország lokális folyamatait igyekszem elemezni. Természetesen előbbiben is lehet találni pozícióját veszítő településeket, ahogyan az északkeleti országrészben is találunk példát relatíve sikeres térségekre (lásd például Péntes 2011, 2012).

A *foglalkoztatottság* 1989 utáni leépülésének területi szempontú vizsgálata számos tanulmány témáját adta. A foglalkoztatottság csökkenésének folyamata azonban már a '80-as években megindult – részben gazdasági, részben demográfiai okokból kifolyólag (Kovács 2002). A legnagyobb visszaesés 1990–92 között zajlott le, és mélypontját 1997-ben érte el (Adler 2002), ezen belül is *Északkelet-Magyarország akár a foglalkoztatottság csökkenését, akár a munkanélküliség növekedését tekintve az ország egyik legsúlyosabb problémákkal küzdő területe*. A munkaerő-piaci problémák elsősorban az alacsonyan kvalifikált társadalmi csoportok esetében csúcsosodtak ki. Bár az 1990-es évek második felében szerény javulás indult meg ezen a téren, *a fő regionális differenciák megmerevedtek* (Baranyi–Balcsók 2003). Az elmúlt években azonban – legalábbis a munkaerőfelmérés alapján – különösen Észak-Alföld foglalkoztatási mutatói jeleznek egyértelműen javuló tendenciát, miközben Észak-Magyarország hasonló dinamikája elmaradt, a 2000-es éveket inkább elhúzódó stagnálás jellemezte. Közép- és Nyugat-Dunántúl adatai egyértelműen kedvezőbbek, mint az előbbi régióké, illetve az

országosé. Előbbi enyhe növekedést, utóbbi szerény csökkenést könyvelt el a millenni-umtól kezdve napjainkig.

A foglalkoztatási helyzet változása azonban jellegzetes régióon belüli területi különbségeket mutat, amelyek néhány jellemzője tovább árnyalja a két vizsgált térség közötti markáns differenciákat.

A foglalkoztatás jellemzően visszatükrözi a települések lakosságszám-kategóriáit (2. táblázat). Általánosságban az apró- és kistelepülések vannak a legrosszabb helyzetben, amelyek foglalkoztatottsági mutatói már 1990-ben is rosszabbak voltak a többi település átlagértékeinél, mégis a legnagyobb visszaesést könyvelték el a vizsgált időszakban. A foglalkoztatás ebben a településcsoportban annak ellenére zsugorodott, hogy a kiépülő önkormányzati adminisztráció – főként a kisebb településeken – jelentős hatást gyakorolt mind a munkahelyek számára (Bihari–Kovács 2006), mind a települések ágazati foglalkoztatás-szerkezetére.

1. táblázat

A foglalkoztatottak 100 lakosra jutó száma 2001-ben, valamint annak változása 1990-hez képest a települések népességnagyság-kategóriáiban

Települések népességnagyság- kategóriái, fő		Foglalkoztatottak 100 lakosra jutó száma és változása 1990-hez képest		Dél-Alföld	Dél-Dunántúl	Észak-Alföld	Észak-Magyarország	Közép-Dunántúl	Közép-Magyarország	Nyugat-Dunántúl	Ország összesen
500 alatt	2001-ben, fő	24,2	24,2	17,8	19,9	32,1	27,6	34,4	27,3		
	Változás, %	-39,3	-36,7	-43,5	-45,1	-18,8	-28,0	-13,8	-28,7		
500 – 999	2001-ben, fő	26,5	28,5	20,9	24,7	34,8	33,7	37,4	29,6		
	Változás, %	-35,4	-28,2	-42,0	-37,3	-16,4	-22,9	-10,3	-26,2		
1 000 – 1 999	2001-ben, fő	30,3	30,8	22,7	26,5	37,3	35,5	39,6	31,0		
	Változás, %	-28,1	-25,9	-38,7	-33,5	-13,9	-19,6	-8,8	-24,5		
2 000 – 4 999	2001-ben, fő	31,3	33,7	24,8	29,0	38,5	36,1	41,1	32,3		
	Változás, %	-25,7	-21,5	-35,5	-30,4	-13,5	-17,4	-6,4	-23,3		
5 000 – 9 999	2001-ben, fő	31,3	35,7	28,5	30,3	39,3	38,5	42,2	33,8		
	Változás, %	-26,1	-19,2	-29,5	-28,4	-13,5	-15,1	-9,3	-21,6		
10 000 – 19 999	2001-ben, fő	33,6	37,4	30,6	33,9	41,1	39,2	44,7	36,1		
	Változás, %	-21,8	-19,2	-25,7	-22,3	-11,0	-14,7	-5,1	-18,6		
20 000 – 49 999	2001-ben, fő	35,8	38,2	34,6	34,1	40,1	39,8	42,3	37,4		
	Változás, %	-17,4	-16,4	-19,2	-23,9	-11,9	-12,0	-8,6	-16,0		
50 000 felett	2001-ben, fő	38,8	38,0	37,5	35,0	43,2	41,9	44,4	40,8		
	Változás, %	-13,0	-14,2	-14,5	-20,3	-8,1	-7,9	-4,7	-9,9		

Forrás: saját számítás a KSH népszámlálási adatai alapján.

1990 és 2001 között országos átlagban megközelítőleg 30%-kal csökkent az 500 lakos alatti településeken a 100 lakosra jutó foglalkoztatottak száma, és a mérséklődés alig 10%-os volt az 50 000 lakos fölötti település-kategóriában. Északkelet-Magyarország régióiban a foglalkoztatottság csökkenése minden népességszám-kategóriában meghaladta az országos átlagot, míg Északnyugat-Magyarországon lényegesen elmaradt attól. Az 500 lakos alatti település-kategóriában 40%-ot meghaladó

volt a foglalkoztatottság csökkenése Északkelet-Magyarországon, míg Közép-Dunántúlon és különösen Nyugat-Dunántúlon 20% alatti volt a visszaesés mértéke 1990 és 2001 között. Észak-Magyarországon az összes településkategória értéke legalább 20%-kal zuhant a két népszámlálás között.

A foglalkoztatás visszaesése különösen érzékenyen érintette a cigányságot, amelynek problematikája elsősorban Északkelet-Magyarországon jelentkezett, illetve jellemző mind a mai napig (Pásztor–Pénzes 2012).

A foglalkoztatottság drasztikus visszaesése különösen az északkeleti régiók elaprózottabb településszerkezetű térségeiben jelentkezett. A térség településeinek megközelítőleg tizedénél – 103 település esetében – 20 százalékpontot is meghaladó volt a foglalkoztatottság csökkenése. A csereháti, beregi, szatmári, bihari területek és a Közép-Tiszavidék településeinek különösen látványosan esett a foglalkoztatottság értéke, amelyek 1990-es bázisadatai is jellemzően kedvezőtlenek voltak. Ennek eredményeként a megyeszékhelyek és a nagyobb városok, valamint ezek környezete (Ózd kivételével) kisebb mértékben volt vesztese ennek a folyamatnak, mint az apró- és kistelepülések. A Budapest közelségében lévő nyugat-nógrádi, nyugat-hevesi, valamint járszági területeken is kevésbé csökkent a foglalkoztatottság mértéke 2001-re.

Északnyugat-Magyarországon a 100 lakosra jutó foglalkoztatottak számának mérséklődése Fejér megye déli részén, a Bakony elaprózottabb településszerkezetű térségében, illetve Zala megyében a megyeszékhelytől és Nagykanizsától távolabb eső göcseji falvakban volt a legnagyobb mértékű. 20 százalékpontos vagy azt meghaladó visszaesés mindössze 11 települést jellemezett 1990 és 2001 között.

Győr-Moson-Sopron és Komárom-Esztergom megyében volt a legkevésbé látványos a foglalkoztatás visszaesése, sőt 96 – főként Győr-Moson-Sopron és Vas megyei – településen a 100 lakosra jutó foglalkoztatottak számának növekedése jelentkezett 1990 és 2001 között.

A jövedelmi folyamatokról már egy korábbi tanulmányomban kitértem (nem utolsósorban számos más elemzés született a témában), ezért a részletes vizsgálatról eltekintek (Pénzes 2011).

Északkelet-Magyarországon a rendszerváltás előtti évben 41 olyan település volt, ahol az egy főre jutó jövedelem értéke magasabb volt az országos átlagnál. A megyeszékhelyek (Nyíregyháza értéke kevéssel elmaradt az országos átlagtól) mellett a szocialista gazdaság kitüntetett szereplői – különösen az ipar- és egyéb városok, bányásztelepülések – is helyet kaptak. Az országos átlag feletti jövedelemszintű települések száma 2010-re 52-re nőtt, de mindössze 14 olyan település volt az élmezőnyben, amely 1988-ban is az országos érték felett teljesített. A megyeszékhelyek (Nyíregyháza 1988-ban még nem, Salgótarján pedig 2010-ben már nem tartozott ebbe a csoportba), néhány nagyobb (például Gyöngyös, Hatvan), valamint a sajátos (például vegyipari, logisztikai) profilú, versenyképes ágazattal rendelkező város (például Tiszaújváros, Kazincbarcika, Martfű, Záhony) és néhány szuburbanizálódó település (Sajóörs, Sajószöged, Szendehely) tudott 1988-ban és 2010-ben is a jövedelmi élvonalban maradni. A 2000-es évekre a jövedelmi rangsor elejére került néhány csereháti aprótelepülés (például Tornakápolna, Tereszténye) is, amelynek háttérben az áll, hogy az igen kis falvak esetében egy-két adófizető gazdálkodó megjelenése is okozhat ilyen extrémítást. A kiinduló évben 126 északkelet-magyarországi település volt

az országos települési egy főre jutó jövedelmi rangsor alsó egytizedében, míg 2010-ben 146 (2000-ben még 165) település volt a jövedelemlista alján (Pénzes 2012).

Az eredményekből visszatükröződik, hogy *Északkelet-Magyarország alapvetően vesztese volt a rendszerváltás utáni időszaknak*. Azonban a legnagyobb foglalkoztatási központok – a felsorolt kivételekkel –, köztük még Szabolcs-Szatmár-Bereg megye jelentősebb városai (például Kisvárdá, Mátészalka, Nyírbátor, Fehérgyarmat, Vásárosnamény) is javítani tudtak országos átlaghoz viszonyított jövedelmi pozíciójukon. Emellett a szuburbanizáció (akár vidéki kisebb városok esetében) által érintett települések jövedelmi szintje is jellemzően emelkedett 1988 és 2010 között. *A legnagyobb relatív jövedelemszint csökkenés a foglalkoztatási krízissel küzdő és a foglalkoztatási központoktól távol eső, periferikus fekvésű területeken következett be.*

Északnyugat-Magyarországon 1988-ban 107 település egy főre jutó jövedelemszintje haladta meg az országos átlagértéket, amely 2010-re több mint a kétszeresére – 232-re – nőtt. Emellett 1988-ban 52 olyan település volt a térségben, mely az országos települési egy főre jutó jövedelmi rangsor alsó egytizedében helyezkedett el. Ez a szám 2010-re 19-re mérséklődött – bár 2000-ben még mindössze 11 ilyen település volt Északnyugat-Magyarországon. *Az egy főre jutó relatív jövedelemszint emelkedése* 1988 és 2010 között – amely Vas és Győr-Moson-Sopron legnagyobb részén jelentkezett – különösen *a megyeszékhelyek környezetében, illetve néhány nagyobb foglalkoztatási szereppel rendelkező város közelében volt jelentős*. Ezek alapján feltételezhető, hogy a foglalkoztatási központok és az ingázási övezeteik (részben a szuburbanizáción keresztül) jövedelmi mintázata,⁴ illetve folyamatai meghatározó tényezőjét jelentik a rendszerváltás utáni társadalmi-gazdasági átalakulásnak.

Az ingázás jelensége és területi sajátosságai a vizsgált térségekben

Az előbbi sajátosságok – számos szakirodalmi megerősítéssel együtt – arra engednek következtetni, hogy az ingázás jelensége összefüggésben van a foglalkoztatási és jövedelmi folyamatokkal. Emellett további szempontok miatt is érdemes kitérni az *ingázás* jelenségének vizsgálatára, mivel különösen *a periferikus térségek esetében van nagy jelentősége a nem helyben történő munkavállalásnak* (a szűkös munkahelykínálat miatt), másrészt a foglalkoztatási központok és a környező települések között *a legrendszeresebb és legtömegesebb személyi kapcsolatot a munkahelyi ingázás jelenti*, így karakteres vonzáskörzet formáló tényező is (Bujdosó 2009). Természetesen a vonzáskörzetek kérdésköre számos aspektusból vizsgálható, de jelen tanulmányban csak a jövedelmi viszonyok szempontjából is jelentős hatással bíró foglalkoztatási ingázásra térek ki részletesebben.

Vonzáskörzetek központi funkciókkal rendelkező települések körül formálódnak, ahol a város és falu között létrejövő kapcsolatok, valamint a lakosság térbeli mozgása településhálózatot hoznak létre (Hajdú–Mérey 1985). Néhány kutató (például Mendöl 1963, Beluszky 1967) a termelési kapcsolatokat – így a munkaerő ingázását – nem tekinti vonzáskörzet alakító tényezőnek, ennek ellenére a legtöbb tanulmányban a munkaerő

4 A szuburbanizáció nagyvárosok körzetében jelentkező, jövedelmi térszerkezetet befolyásoló szerepéről lásd Lőcsei 2004.

vonzódását is számításba veszik (például Timár 1983). Sőt olyan elemzések is készültek, amelyek a munkavállalási célú ingázást vették alapul a vonzaskörzetek dinamikai vizsgálata céljából (Erdősi 1985, Nagy 1988, Bodor–Pénzes 2012), vagy területi kategóriák kialakítása érdekében (Radvánszki–Sütő 2007, Faluvégi 2008).⁵ Utóbbi jelzi a téma aktualitását és létjogosultságát is a területfejlesztés vonatkozásában.

A munkavállalási célú ingázás az 1960-as években vált igazán tömegessé – részben a mezőgazdaság kollektivizálása, a koncentrált iparfejlesztések (ezek okozataként pedig a foglalkoztatási átrétegződés) és nem utolsósorban a közösségi közlekedés fejlesztése, az egyéni közlekedés fejlődése révén. Az 1980-as évek – különösen a városi rangú települések környezetében – ingázási zónák formálódtak ki (Erdősi 1985).

Fontos ugyanakkor leszögezni, hogy pusztán az *ingázási kapcsolatok alapján* csak rendkívül *viszonylagos vonzaskörzetek lehatárolása végezhető el*, amelyek kialakítása speciális esetekben indokolt. Úgy vélem, hogy a foglalkoztatás és a vele szoros statisztikai kapcsolatban lévő jövedelemviszonyok területi vizsgálata kellő alapot nyújt egy ilyen jellegű elemzés felhasználásához.

Az ingázási kapcsolatok viszonylagosságát erősíti, hogy a munkaerőpiac dinamikája következtében meglehetősen instabilnak tekinthetők az ily módon lehatárolt kapcsolatok, amelyek intenzitása, vagy pusztán léte is időről időre változik (akár egy gyárbezárás következtében is). Ráadásul a nagyobb térségre rendelkezésre álló népszámlálási adatbázis már több mint tíz éves. Ennek ellenére – frissebb adatok hiányában – kénytelen voltam ezt az adatbázist alapul venni.

2. táblázat

A lakóhelyükről elingázó foglalkoztatottak száma és aránya 1990-ben, illetve 2001-ben, valamint az elingázó foglalkoztatottak arányának változása 1990–2001 között

Régiók	Az elingázó foglalkoztatottak száma, ezer fő		Az elingázó foglalkoztatottak aránya, %		Az elingázó foglalkoztatottak arányának változása, 1990–2001, százalékpont
	1990-ben	2001-ben	1990-ben	2001-ben	
Közép-Dunántúl	166,8	180,5	33,1	40,4	+7,3
Nyugat-Dunántúl	131,6	147,6	29,2	35,5	+6,3
Közép-Magyarország	267,0	300,1	19,9	25,9	+6,0
Dél-Alföld	104,0	99,1	17,3	21,0	+3,8
Észak-Alföld	146,0	120,7	23,1	25,9	+2,8
Dél-Dunántúl	129,2	106,8	29,6	31,7	+2,1
Észak-Magyarország	201,1	146,5	36,0	37,4	+1,4
<i>Ország összesen</i>	<i>1145,6</i>	<i>1102,0</i>	<i>25,3</i>	<i>29,9</i>	<i>+4,6</i>

Forrás: saját számítás a KSH népszámlálási adatai alapján.

⁵ Utóbbi tanulmányok az Európai Unióban indult funkcionális területi lehatárolási vizsgálatok hatására, azok hazai részeként készültek. A policentrikus városhálózat kutatására irányuló program (RePUS-projekt) részeként határoztak le helyi munkaerő-piaci rendszereket (LLA – Local Labour System) (Radvánszki–Sütő 2007). Az Európai Unió DG Regio intézménye pedig kezdeményezte az egész országot lefedő munkaerő-vonzási körzetek (LMA – Labour Market Areas) magyarországi lehatárolását (Faluvégi 2008).

Országos szinten az *elingázó foglalkoztatottak száma* ugyan szerény mértékben csökkent 1990 és 2001 között, azonban az *ingázók* foglalkoztatottakon belüli aránya – a foglalkoztatás nagyobb mértékű leépülése következtében – mégis növekedett (2. táblázat). A fejlettebb régiókban – beleértve Északnyugat-Magyarországot – ugyanakkor összvolumenében is nőtt az ingázók száma, miközben Északkelet-Magyarországon abszolút mértékben csökkent.

Az ingázók száma és aránya részben földrajzilag determinált, mivel függ a településhálózati sajátosságoktól, a települések (gazdasági) méretétől, sűrűségétől, egymástól való távolságától is. A nagyobb településmérettel bíró alföldi térségek ezért alacsonyabb ingázási intenzitási értékekkel jellemezhetők (Erdősi 1985).

A kevésbé fejlett régiókban az *ingázás mértékének csökkenésében* egyrészt a *munkahelyek számának csökkenése* (amely során a vállalatok gyakran éppen az ingázókat bocsátották el az utazási kiadások csökkentése érdekében), másrészt pedig az *utazás* (akár közösségi, akár egyéni közlekedésről legyen szó) *költségeinek drasztikus növekedése játszott szerepet* (Szabó 1998). Az *ingázás lehetőségeitől éppen azok a kevésbé iskolázott és alacsony bérszinttel rendelkező rétegek esnek el, amelyek a legnagyobb mértékben szorultak ki a munkaerőpiacról* (Kertesi 2000) és a probléma megnehezíti a periférikus térségek helyzetét ebből a szempontból is (Forray–Híves 2009). Az *ingázás* hatókörét az utazási költségek jelentősen beszűkítik, általában ennek *realitása csak a munkaügyi körzetek szintjén jelenik meg, legnagyobb eséllyel a helyi foglalkoztatási központ irányába* (Kertesi–Köllő 1998). A kvalifikáltabb munkaerő a speciális végzettségének köszönhetően nagyobb ingázási hatókörrel rendelkezik, és elsősorban ennek, valamint az ilyen jellegű feladatellátás iránt megnövekedett igénynek tudható be a városokból elingázók számának növekedése a rendszerváltás utáni időszakban (Bihari–Kovács 2006).

Emellett egyértelműen növekedett a nagyvárosok – főként a megyeszékhelyek és Budapest – környezetében az ingázó lakosok aránya, több szuburbanizációs céltelepülés esetében pedig az abszolút számuk is (például Eger esetében lásd Bodor–Pénzes 2012). A nagyobb városokból kiköltöző lakosság ugyanis túlnyomórészt csak lakóhelyet vált, a munkahelye továbbra is a centrumtelepüléshez köti, ezáltal pedig napi ingázóvá válik. Ez a folyamat, valamint a távolabb fekvő települések esetében az ingázás szerepének relatív felértékelődése (különösen a kevésbé fejlett térségekben) megnövelte a foglalkoztatási központok fontosságát.

Mindezek következtében, az *ingázókat is nagy számban foglalkoztató központoktól távolabb eső és alacsonyan kvalifikált munkaerővel rendelkező kistelepülések a szegénység gyűjtőhelyeivé váltak*, ahol az állami szociális juttatások biztosítják a lakosság legnagyobb részének jövedelemforrásait (Balcsók 2000).

Északkelet-Magyarország ingázási képe többé-kevésbé kétarcúnak tűnik, mivel mind 1990-ben, mind pedig 2001-ben megfigyelhető volt az ingázók magas aránya a foglalkoztatási központok közelében és a periférikus fekvésű, centrumoktól távolabb fekvő települések esetében is. Előbbi az adott központ munkahely-kínálatából, az intenzívebb vonzás-funkcióból fakad, míg utóbbi inkább annak következménye, hogy

nincsen helyben elegendő munkahely, emiatt ingázásra kényszerülnek a helyben lakó foglalkoztatottak.⁶

Ennek ellenére Északkelet-Magyarország ingázási viszonyainak 1990 és 2001 közötti átalakulása összességében véve jelzi a fontosabb folyamatokat. A nagyobb központok körül *megfigyelhető a szuburbanizáció hatása*, amely egyrészt az ingázók arányának szerényebb csökkenésében, illetve részben növekedésében érhető tetten. Néhány térségben – például Ózd, Salgótarján, Kazincbarcika közelében – egyértelműen az ingázás intenzitásának csökkenése körvonalazható. Ugyanakkor *Nógrád és Heves megye nyugati része, valamint a Jászság ingázási arányszámai növekedtek* – részben Budapest közelségének, részben a helyben megtelepedett zöldmezős beruházásoknak (például Bosch, Elektrolux, Samsung) köszönhetően.

Északnyugat-Magyarországon az ingázás képe kiegyenlítettebbé vált, és a megyeszékhelyek közelében – különösen Győr, Székesfehérvár, Szombathely és valamelyest Veszprém környezetében – egyértelműen növekedett mind intenzitásában, mind területi kiterjedésében. 2001-re igen komoly elingázói létszám jelentkezett néhány egykori szocialista iparváros esetében – Oroszlány és Várpalota foglalkoztatottjainak több mint 40%-a más településen (előbbieket Tatabányán, Pusztavámon és Mórton, utóbbiak Székesfehérváron és Veszprémben) vállalt munkát.

Ily módon *az ingázás, különösen az északnyugati országrészben hozzájárult nemcsak a rendszerváltás utáni lokális szerkezeti válság tüneteinek enyhítéséhez, hanem – az elmaradottabb régiókhoz képest egyértelműen – kiegyenlítettebb területi jövedelem-eloszláshoz is.*

A foglalkoztatási központok és az ingázási körzetek lehatárolása

A vizsgált két térség települési szintű foglalkoztatási (illetve részben ingázási), valamint jövedelmi folyamatai alapján *feltételezhető, hogy a foglalkoztatási központok relatív jövedelemszintje a rendszerváltás előtt is magas volt, de azt követően még inkább megerősödött pozíciójuk.* A foglalkoztatás visszaesése pedig a centrumtelepülésektől távolodva növekedett, emiatt feltételezhetően a jövedelemszint csökkenése egyre nagyobb mértékű volt. *A két térség összehasonlításának célja az, hogy kiderüljön, a felvázolt folyamat jelentkezett-e a kevésbé fejlett és a fejletlenek tekinthető térségekben, illetve milyen különbségek mutathatók ki közöttük.*

Jelen tanulmányban – hasonlóan az Erdősi Ferenc (1985) által követett módszerhez – a településeket ahhoz a központhoz rendeltem, ahová a legnagyobb számban jártak elingázó foglalkoztatottak, függetlenül a vizsgált térségek belső megyehatáraitól.⁷

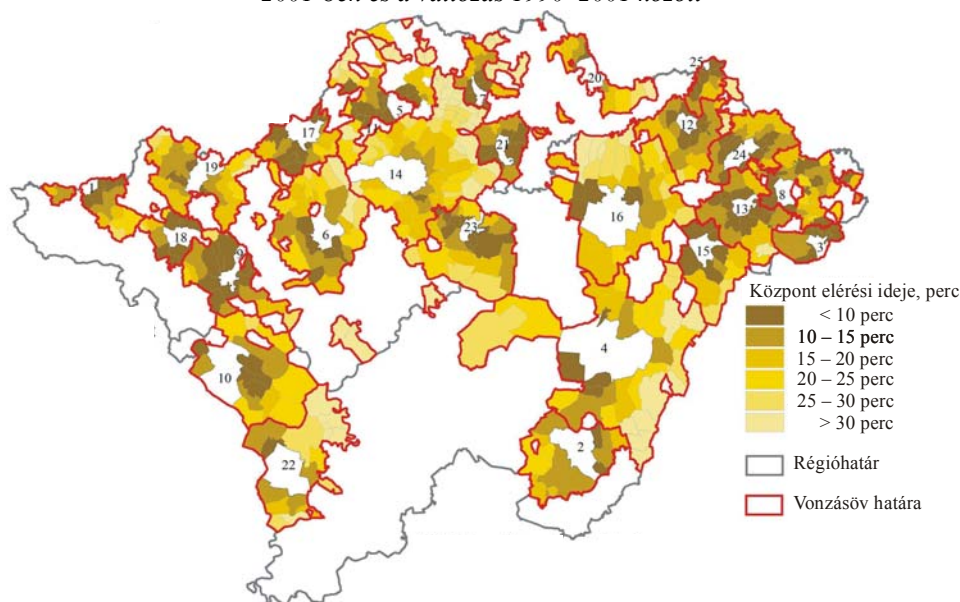
⁶ Ezt a dilemmát – módszertani szempontból szokatlan megoldással – talán orvosolhatta volna az elingázók számának a lakosságszámra és nem a foglalkoztatottak számára való vetítése.

⁷ Jelen vizsgálat módszertana eltér a hivatkozott tanulmányokétól. Nem pusztán a városi rangú településeket vettem alapul (mint például Balcsók–Koncz 2004, Molnár–Pénzes 2005), nem állapítottam meg minimum foglalkoztatotti küszöböt sem a központok esetében (mint történt a hivatkozott elemzésben – lásd Radvánszki–Sütő 2007), sem az adott településről elingázók számánál (Faluvégi 2008), azonban a vonzaskörzetek kiterjedésének minimumát a településszámhoz kötöttem és nem például a vonzott lakosság számához. Vizsgálatomban a munkavállalási célú ingázási (vagy egyszerűbben munkaerő-piaci, illetve foglalkoztatási) vonzaskörzetek lehatárolását elsősorban a további számítások miatt végeztem el, ezért a hivatkozott tanulmányok eredményeivel való összevetéstől eltekintettem.

Bizonyos esetekben a több irányban meglévő szétvonzódás miatt nem lehetett megállapítani egyértelműen a vonzáscentrumot. A városokat csak akkor soroltam valamely nagyobb központ vonzáskörzetébe, ha legalább a helyben lakó foglalkoztatottak 10%-a ingázott az adott irányba. Továbbá azokat a településeket – függetlenül közigazgatási rangjuktól vagy lakosság számuktól – tekintettem foglalkoztatási centrumnak, amelyek legalább 10 települést vonzottak (így kerülhetett a nagyközségi státuszú Jánosháza a vonzásközpontok közé). Ennek során azonban – a városok besorolásának minimumértékétől eltekintve – nem differenciált a vonzásintenzitás. Az így kapott központokat az 1. és 2. ábra jeleníti meg.

1. ábra

A 100 lakosra jutó foglalkoztatottak számának alakulása a települések vonzásközpontjaiktól mért távolságkategóriákban Északkelet-Magyarországon, 1990-ben, 2001-ben és a változás 1990–2001 között

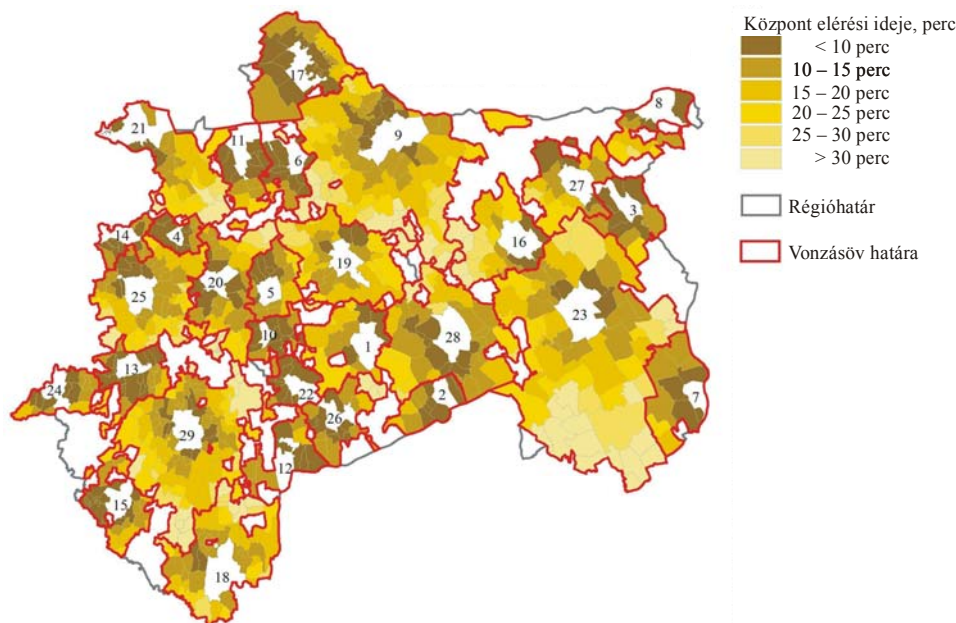
1. Balassagyarmat, 2. Berettyóújfalú, 3. Csenger, 4. Debrecen, 5. Edelény, 6. Eger, 7. Encs, 8. Fehérgyarmat, 9. Gyöngyös, 10. Jászberény, 11. Kazincbarcika, 12. Kisvárd, 13. Mátészalka, 14. Miskolc, 15. Nyírbátor, 16. Nyíregyháza, 17. Ózd, 18. Pásztó, 19. Salgótarján, 20. Sátoraljaújhely, 21. Szerencs, 22. Szolnok, 23. Tiszaújváros, 24. Vásárosnamény, 25. Záhony.

Forrás: saját szerkesztés a KSH népszámlálási adatai alapján.

Északkelet-Magyarországon 25 központot – beleértve a 6 megyeszékhelyet – sikerült elkülöníteni (1. ábra). A vonzásövekbe összesen 596 település tartozott 1 068 568 lakossal. Északnyugat-Magyarország településeinek többségét – összesen 822 települést – lehetett a módszer alapján a 29 központ vonzáskörzetébe rendelni 980 314 lakossal (2. ábra). Utóbbi térségben a 6 megyeszékhely mellett három megyei jogú város is található (Nagykanizsa, Sopron, Dunaujváros), amelyeket a további elemzés során a megyeszékhelyekkel egy csoportba rendeltem.

2. ábra

A 100 lakosra jutó foglalkoztatottak számának alakulása a települések vonzasközpontjaiktól mért távolságkategóriáiban Északnyugat-Magyarországon, 1990-ben, 2001-ben és a változás 1990–2001 között

1. Ajka, 2. Balatonfüred, 3. Bicske, 4. Bük, 5. Celldömölk, 6. Csorna, 7. Dunaújváros, 8. Esztergom, 9. Győr, 10. Jánosháza, 11. Kapuvár, 12. Keszthely, 13. Körmend, 14. Kőszeg, 15. Lenti, 16. Mór, 17. Mosonmagyaróvár, 18. Nagykanizsa, 19. Pápa, 20. Sárvár, 21. Sopron, 22. Sümeg, 23. Székesfehérvár, 24. Szentgotthárd, 25. Szombathely, 26. Tapolca, 27. Tatabánya, 28. Veszprém, 29. Zalaegerszeg.

Forrás: saját szerkesztés a KSH népszámlálási adatai alapján.

Természetesen ez a központ- és vonzaskörzet lehatárolás csak viszonylagosnak tekinthető, amelynek elsődleges célja volt a foglalkoztatási centrumok és az ingázási zónájukba (munkaerő-piaci vonzaskörzetükbe) tartozó települések elkülönítése a jövedelmi mintázat feltárása érdekében. Egyúttal azt sem lehet kijelenteni, hogy mindössze ezek a települések bírnak meghatározó térségi foglalkoztatási szerepkörrel. Nem került a vonzasközpontok közé például Tata, Hévíz, Csesztreg, Dorog vagy Zánka, de Sárospatak, Mezőkövesd, Tokaj és Tiszafüred sem, holott mindegyikük a környező települések számára egyértelmű központnak minősült.

A lehatárolt településekre az ArcView GIS 3.2. program Network Analyst nevű alkalmazásával (a GEOX Kft. 2011-es útdatbázisának felhasználásával) közúti, percben mért elérhetőségi adatokat számítottunk a távolság kifejezésére. Az időben mért elérhetőség egyre nagyobb szerepet kap a területi elemzésekben, ezért esett a választás erre a távolság koncepcióra (Tóth 2005). További dilemmát okozhat az, hogy a közúthálózati fejlesztések, illetve a belterület módosulása miatt esetlegesen az elérési idők is változhattak a vizsgált időintervallum során. Ez a problémakör azonban túlnél messzire vezethetne, ezért egyszerűsítve az aktuálisnak tekinthető adatbázis alapján kategorizáltam.

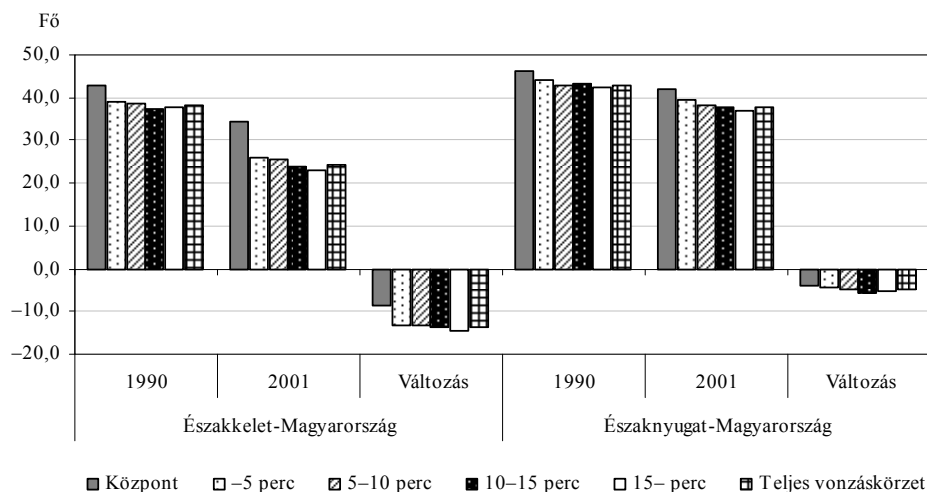
A foglalkoztatási központokat és az ingázási övezetükbe tartozó településeket a kiszámított elérhetőségi adatok alapján kategorizáltam, amelyek esetében – elsősorban a vonzaskörzetek kiterjedése miatt – különbséget tettem a megyei jogú városok és a többi, kisebb vonzasközpont között.

A foglalkoztatási vonzaskörzetek és a jövedelemszint összefüggései

A foglalkoztatottak 100 lakosra jutó száma *Északkelet-Magyarország* kisebb – azaz nem megyeszékhely – foglalkoztatási központjaiban 1990-ben is magasabb volt, mint a vonzaskörzetbe tartozó települések összesítésével kialakított távolságkategóriákban (3. ábra). 2001-re azonban minden kategóriában – beleértve a központokat is – csökkent a foglalkoztatottság, és a rendszerváltás után még látványosabban megnőtt a különbség a központ és a vonzaskörzete között. A legnagyobb mértékű visszaesést a legtávolabb eső települések csoportja könyvelhette el. Bár *Északnyugat-Magyarországon* a foglalkoztatottság visszaesése jóval szerényebb és egyenletesebb volt a vonzásövezetekben, 2001-re egyértelműen kialakult a központtól növekvő távolsággal csökkenő foglalkoztatottsági szint.

3. ábra

A 100 lakosra jutó foglalkoztatottak számának alakulása a települések vonzasközpontjaiktól mért távolságkategóriáiban, 1990-ben, 2001-ben és a változás 1990–2001 között

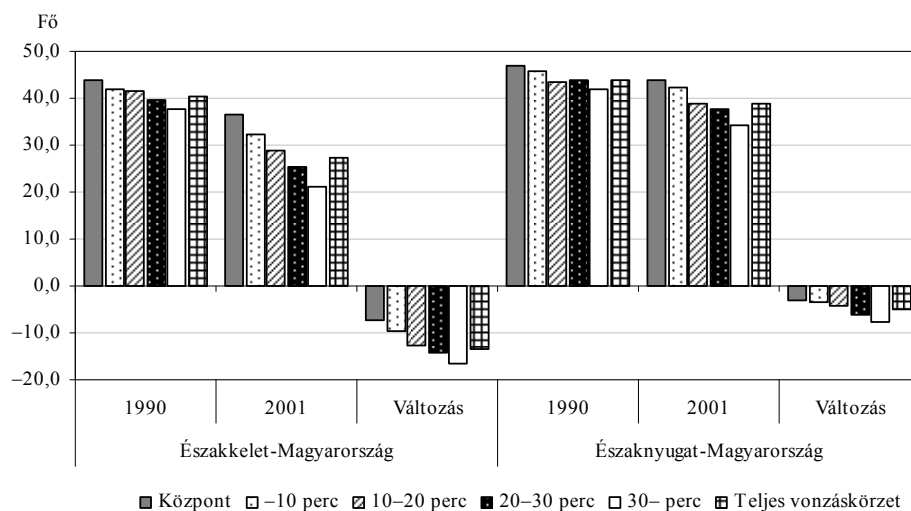
Forrás: saját szerkesztés a KSH népszámlálási adatai alapján.

A megyeszékhelyek, megyei jogú városok vonzásövezeteiben is hasonló foglalkoztatási folyamat zajlott le 1990 és 2001 összevetésében (4. ábra). *Északkelet-Magyarországon* már a korábbi népszámlálás idején is egyértelmű volt a központoktól növekvő távolsággal csökkenő foglalkoztatási szint tendenciája. 2001-re a foglalkoztatás visszaesése is ebben a dimenzióban jelentkezett – ellenkező előjellel, azaz a legalacsonyabb foglalkoztatási mutatójú kategóriában következett be a legnagyobb visszaesés. Így a megyeszékhelyektől növekvő távolsággal igen látványosan csökkentek a

foglalkoztatási mutatók. A 30 percnél nagyobb távolságra fekvő kategória értékei alig haladták meg a központok értékeinek felét, és ez alacsonyabb, mint a többi kisebb központ legtávolabbi vonzáskategóriájának értéke.

4. ábra

A 100 lakosra jutó foglalkoztatottak számának alakulása a települések vonzásközpontjaiktól mért távolságkategóriáiban, a megyei jogú városok esetében 1990-ben, 2001-ben és a változás 1990–2001 között

Forrás: saját szerkesztés a KSH népszámlálási adatai alapján.

Északnyugat-Magyarország 100 lakosra jutó foglalkoztatottjainak száma a megyei jogú városok vonzáskörzeteinek kategóriáiban nem mutatta egyértelműen a felvázolt tendenciát 1990-ben, azonban a *foglalkoztatás* – északkeletinél jóval szerényebb mértékű – *csökkenése ebben a dimenzióban jelentkezett.* Ennek eredményeként 2001-ben már a központoktól számított távolság növekedésével csökkenő foglalkoztatottság rajzolódott ki ebben az országrészben is. *A távolságkategóriák közötti különbségek azonban jóval kisebbek, mint északkeleten.* A fejlettségi ollót jól mutatja, hogy Északnyugat-Magyarország legalacsonyabb értékű kategóriája nem sokkal marad el az északkeleti központok legmagasabb értékétől. Emellett északnyugaton alig van különbség a kisebb és a megyei jogú városok vonzáskategóriáinak foglalkoztatottsági szintje között.

Az ingázási viszonyok tekintetében értelemszerűen a központok rendelkeztek a legalacsonyabb ingázási aránnyal 1990-ben és 2001-ben egyaránt, ugyanakkor az időszak alatt jelentősen – *Északkelet-Magyarország* esetében a legnagyobb mértékben – nőtt a központokból elingázók foglalkoztatottakhoz viszonyított részesedése (a korábban már említett okok miatt) (3. táblázat). Északkeleten egyértelműen a központokhoz legközelebb eső kategóriában lévő települések ingázói részesedése volt a legmagasabb. Továbbá a legtávolabbi távolságkategóriákban nőtt legkevésbé az ingázók aránya – a megyeszékhelyektől legalább 30 percre fekvő települések esetében pedig egyedülként csökkenő arányszám jelentkezett (4. táblázat). A részarány növekedése azonban a *legtöbb kategóriában az ingázók abszolút számának a csökkenését jelentette,* amely csak

a még nagyobb mértékben csökkenő foglalkoztatotti számhoz viszonyítva eredményezett növekvő részesedést *Északkelet-Magyarországon*. Csak a megyeszékhelyekhez legközelebb eső településcsoportban volt szerényebb mértékű a visszaesés, míg a többi kisebb és nagyobb vonzáskategóriában egyaránt jelentős, általában 30% körüli visszaesés jelentkezett az ingázók abszolút számában.

3. táblázat

Az ingázók aránya a foglalkoztatottakon belül a települések vonzásközpontjaiktól mért távolságkategóriákban 1990-ben, 2001-ben és a változás 1990–2001 között

Távolságkategóriák	Északkelet-Magyarország			Északnyugat-Magyarország		
	1990, %	2001, %	változás, százalékpont	1990, %	2001, %	változás, százalékpont
Központ	12,4	16,6	4,2	16,8	23,2	6,4
– 5 perc	65,1	67,4	2,3	47,3	60,0	12,7
5–10 perc	58,0	61,2	3,3	58,7	66,5	7,8
10–15 perc	48,3	52,2	3,9	54,1	58,9	4,7
15– perc	48,5	49,8	1,3	52,6	59,2	6,5
Teljes vonzáskörzet	52,7	55,7	3,0	54,6	61,7	7,1

Forrás: saját szerkesztés a KSH népszámlálási adatai alapján.

4. táblázat

Az ingázók aránya a foglalkoztatottakon belül a települések vonzásközpontjaiktól mért távolságkategóriákban a megyei jogú városok esetében 1990-ben, 2001-ben és a változás 1990–2001 között

Távolságkategóriák	Északkelet-Magyarország			Északnyugat-Magyarország		
	1990, %	2001, %	változás, százalékpont	1990, %	2001, %	változás, százalékpont
Központ	4,3	8,8	4,5	6,7	12,1	5,4
– 10 perc	62,4	66,3	3,9	59,6	62,4	2,9
10–20 perc	55,7	57,9	2,1	55,3	65,1	9,7
20–30 perc	49,4	50,3	0,9	40,1	52,7	12,7
30– perc	46,6	45,6	–1,0	45,2	52,2	6,9
Teljes vonzáskörzet	53,3	55,4	2,1	50,5	60,2	9,7

Forrás: saját szerkesztés a KSH népszámlálási adatai alapján.

Északnyugat-Magyarországon ugyanakkor nem a központokhoz legközelebb, hanem a második távolságkategóriában volt a legnagyobb részesedése az elingázó foglalkoztatottaknak mind a kisebb, mind a nagyobb foglalkoztatási vonzáskörzetek esetében. Ebben az országrészben az ingázók aránya és száma is nőtt – kivéve a kisebb központoktól legalább 10 perces és a megyei jogú városoktól legalább 30 perces távolságra lévő kategóriákban.

Korrelációs számítás végeztem 1988 és 2010 jövedelemadatai és az elérhetőségi idők között a statisztikai kapcsolat irányának és szorosságának mérésére. *Északkelet-Magyarország* „kisebb” foglalkoztatási központjaihoz – azaz nem megyei jogú városokhoz – vonzódo *települések egy főre jutó jövedelemszintje és a központ elérési ideje közötti korrelációs együttható 1988-ban $r = -0,21$; 2010-ben $r = -0,18$ volt.* A nagy elemszám miatt ez a gyenge statisztikai kapcsolat is szignifikánsnak tekinthető, azonban egyrészt gyengült a vizsgált időintervallumban, másrészt a kapcsolat erőssége nem erősíti

meg egyértelműen a hipotézist. Fontos azonban azt is figyelembe venni, hogy a központoktól növekvő távolsággal csökkenő jövedelemszint statisztikai kapcsolatának szorosságát lerontja a vonzáskörzetek rendkívül eltérő mérete, az esetlegesen megjelenő alvonzáskörzetek, illetve a számításba bekerült, vonzódónak minősített, de mégis jellemzően magasabb jövedelemszinttel rendelkező városi rangú települések. *Északkelet-Magyarország megyeszékhelyei* azonban egymáshoz nagyságrendileg hasonló vonzáskörzeti jellemzőkkel bírnak, és a korrelációs számítás 1988-ban $r = -0,51$; 2010-ben $r = -0,58$ eredményt adott. Ez a statisztikai kapcsolat pedig már közepesen szorosnak tekinthető, tehát alátámasztja a megfogalmazott hipotézist. Ráadásul a vizsgált időszakban szorosabb lett, így erősödő kapcsolatról lehet beszélni.

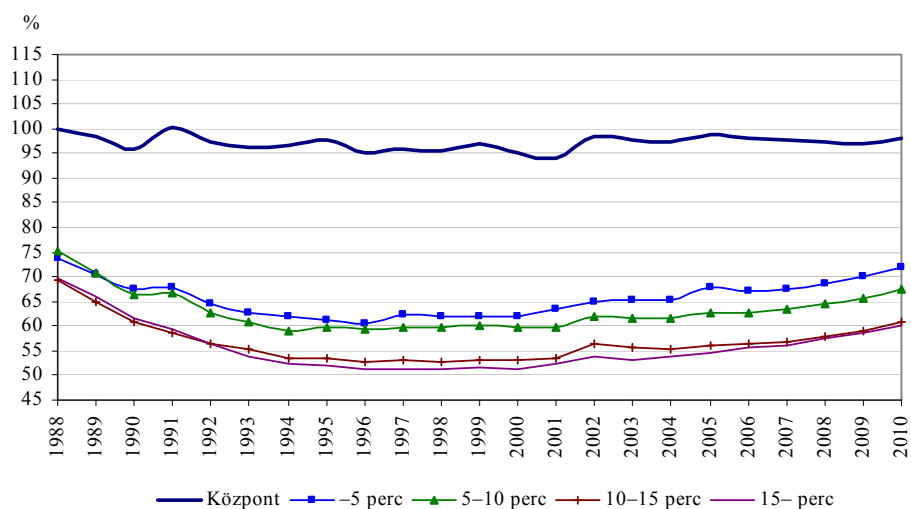
Északnyugat-Magyarország kisebb foglalkoztatási központjai esetében a korrelációs számítás a következő eredményeket adta. 1988-ban $r = -0,16$, 2010-ben $r = -0,23$ volt a korrelációs együttható értéke, amely már szignifikánsnak tekinthető. Szerény értéke hasonló okokra vezethető vissza, mint Északkelet-Magyarország esetében. A megyei jogú városok azonban ebben az esetben is másképpen jellemezhetők. A korrelációs számítás eredménye 1988-ban $r = -0,27$, 2010-ben pedig $r = -0,47$ volt, tehát egyértelműen gyengébb, mint északkeleten, azonban kétséget kizáróan erősödött a szerepe.

A számítások inkább alátámasztották a hipotézist, mintsem cáfolták volna – a kapcsolat iránya mindenképpen jelzésértékű, azaz a központoktól a növekvő távolsággal jellemzően csökkenő jövedelemszint feltételezhető. A kisebb foglalkoztatási központok esetében több tényező lerontja a két változó közötti statisztikai kapcsolatot mindkét térség esetében és a tendenciák sem értelmezhetők egyértelműen. Azonban a megyei jogú városok ingázási vonzáskörzeteinek korrelációs együtthatója lényegesen magasabb volt, Északkelet-Magyarország esetében közepes statisztikai kapcsolat mutatkozott. Mindkét térségben érzékelhetően erősödött a kapcsolat a központoktól való távolság és a jövedelemszint között.

A központoktól való távolság és a jövedelemszint közötti korrelációt gyengítheti továbbá az a sajátság, amely a távolságkategóriák átlagos egy főre jutó jövedelmi szintjének kiszámítása után válik egyértelművé. *Északkelet-Magyarországon* a foglalkoztatási központok átlagos egy főre jutó jövedelem értéke 1988-ban megközelítette az országos érték 100%-át (majd kisebb ingadozásokkal 2010-ig nagyjából megőrizte ezt a szintet) (5. ábra). A vonzott települések összes távolságkategóriája azonban jelentősen elmaradt ettől az időszak egészében, ráadásul 1988-ban a négy csoport jövedelemszintje egymás közelében helyezkedett el (ezek együttes hatása is megmutatkozott a korrelációs együttható szerény értékében). 1988 után az 1990-es évek közepéig a kisebb központok vonzáskörzet-kategóriáinak jövedelmi visszacsúszását lehet megfigyelni, melyet nagyjából az ezredfordulóig elhúzódó stagnálás követett. Ekkortól kezdve a központokhoz legközelebb eső két kategória értéke egyértelműen elszakadt egymástól, míg a 10 percnél nagyobb távolságra lévő települések kategóriái végig együtt mozogtak. A vonzáskörzetek távolságcsoportjai azonban a millennium utáni egyértelmű felzárkózással (amelyen jól érzékelhető a 2001-es minimál és későbbi közalkalmazotti béremelés hatása) sem tudták elérni a kiinduló szintet.

5. ábra

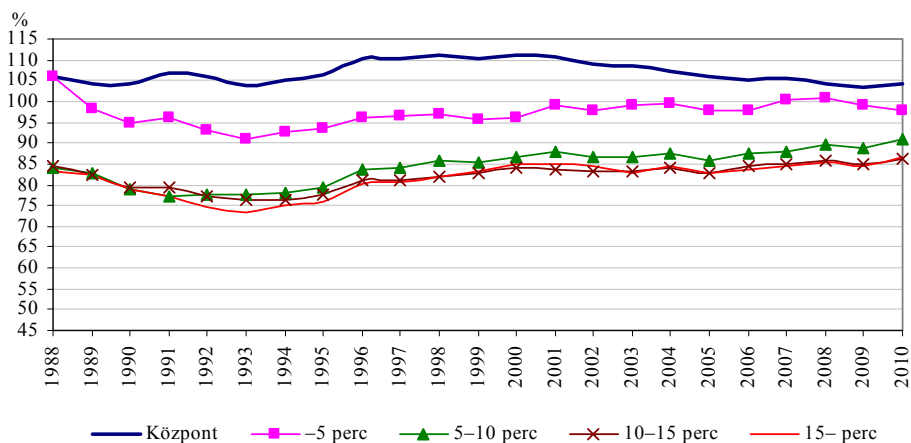
Az országos átlaghoz viszonyított jövedelemszint alakulása a települések vonzásközpontjaiktól mért távolságkategóriákban Északkelet-Magyarországon, 1988–2010 között

Forrás: saját szerkesztés a NAV (PM–APEH) és a KSH adatai alapján.

6. ábra

Az országos átlaghoz viszonyított jövedelemszint alakulása a települések vonzásközpontjaiktól mért távolságkategóriákban Északnyugat-Magyarországon, 1988–2010 között

Forrás: saját szerkesztés a NAV (PM–APEH) és a KSH adatai alapján.

Északnyugat-Magyarország kisebb vonzásközpontjainak jövedelemszintje az 1988 utáni stagnálást követően emelkedett egészen a millenniumig, azóta azonban egyértelmű mérséklődés figyelhető meg (ez a folyamat pedig összecseng az egész térség jövedelmi

dinamikájával) (6. ábra). A központokhoz legközelebb eső távolságkategória értéke 1988-ban egy szinten volt a központokéval (ez elsősorban Dorog hatása, amelynek hagyományos bányászata és ipara a rendszerváltás után épült le, és ezután indult meg az Esztergom felé való tömeges ingázás, valamint történt meg a SANYO betelepülése a dorogi ipari parkba). A rendszerváltás időszakára mindegyik vonzaskörzet-kategóriában megfigyelhető a relatív jövedelemszint csökkenése, azonban 1993–94-től egyértelműen megkezdődött a visszazárkózásuk (stagnálási fázis nélkül). *2000 után pedig látványosan zárul a jövedelmi olló a központok és a vonzásövezetek – különösen a legközelebb eső kategória esetében – és ebben minden bizonnyal az ingázás növekedése is közrejátszott. A jellemzően magasabb jövedelemszintek kisebb egyenlőtlenégeket hordoznak, mint Északkelet-Magyarország esetében.*

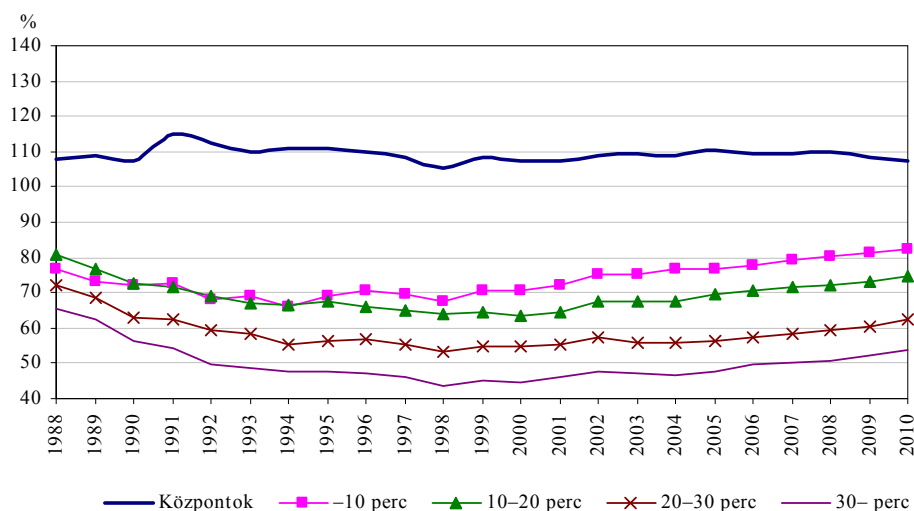
Északkelet-Magyarország megyeszékhelyeinek foglalkoztatási vonzaskörzeteiben hasonló sajátosságok körvonalazhatók, mint a kisebb vonzásövezetek esetében (7. ábra). *A központok jövedelemszintje jelentősen magasabb a többi településkategóriáénál, és – néhány ingadozástól eltekintve – alapvetően az országos értéktől 10%-kal magasabb szinten való stagnálás jellemezte a vizsgált időszak egészében. A többi távolságkategória azonban markánsan visszacsúszott az 1998-as mélypontig. A legnagyobb visszaesést a megyeszékhelyektől legalább 30 perces távolságra lévő települések csoportja szenvedte el – a jövedelemszint az országos érték 50%-át sem érte el 1992 és 2006 között. Az 1990-es közepe óta egyértelműen látszik a négy jövedelemkategória növekvő távolságnak megfelelő elkülönülése, amely egyre határozottabban jelent meg, különösen a megyeszékhelyekhez legközelebb eső településcsoport 1998 óta szinte folyamatos felzárkózásának köszönhetően. Ez utóbbi településcsoport jövedelemszintje már 2008-ban meghaladta az országos átlag 80%-át, de a többi kategória elmarad ettől. 2010-ben a megyeszékhelyektől legmesszebb eső települések körének jövedelemszintje mindössze az országos érték 53,6%-át érte el. Tehát továbbra is markáns jövedelemegyenlőtlenések határozzák meg Északkelet-Magyarország vonzaskörzeteinek jövedelmi térszerkezetét, de ezek szintje az elmúlt években egyértelműen oldódni kezdett – különösen a jövedelmi szint megyeszékhelyek közelségében tapasztalható emelkedésének köszönhetően.*

Északnyugat-Magyarország megyei jogú városai foglalkoztatási vonzaskörzeteinek távolság-kategóriáiban az előbbtől eltérő folyamatok érvényesültek (8. ábra). A megyei jogú városok *jövedelemszintje* gyakorlatilag az ezredfordulóig folyamatosan emelkedett – elérve az országos átlagérték 135%-át –, de azóta jelentősen mérséklődött. Ennek ellenére a jövedelemnívó 2010-ben még több mint 20%-kal meghaladta az országos átlagot. A központokhoz legközelebb eső településcsoport jövedelmi szintje az 1990-es évek közepéig gyakorlatilag 100%-on stagnált, majd azóta közel 20%-kal növekedett és megközelítette a megyei jogú városok átlagértékét. *Ez pedig az északnyugati központok erőteljesebb kisugárzó hatását feltételezi.* A többi – 10 percnél távolabb fekvő – távolságkategória értéke visszaesett a rendszerváltás időszakától az 1990-es évek közepéig, majd azóta mérsékelt erősödést mutat. A 10–30 perc közötti kategóriák értéke hasonló és együtt mozogva megközelítette a 100%-ot. *A legszerényebb – mégis egyértelmű – dinamikával a megyei jogú városoktól legalább félórás távolságra fekvő települések jellemezhetőek.* Ennek a csoportnak a legalacsonyabb a jövedelmi nívója, de a minimumértéke is az országos átlag 65%-a fölött alakult (szemben az északkeleti

országgrész hasonló értékével). Északnyugat-Magyarország jóval szerényebb jövedelmi különbségekkel jellemezhető jelen vizsgálat alapján (is).

7. ábra

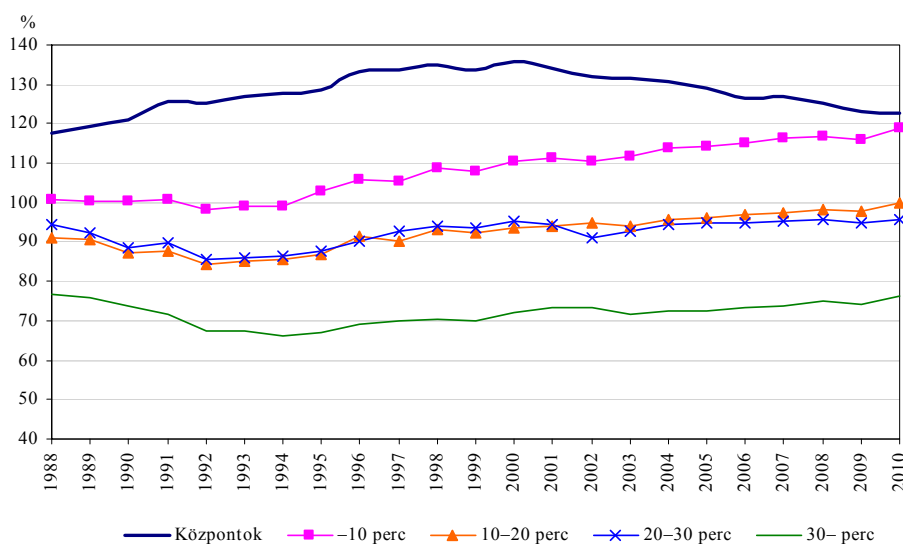
Az országos átlaghoz viszonyított jövedelemszint alakulása a települések vonzásközpontjaiktól mért távolságkategóriáiban Északkelet-Magyarországon a megyei jogú városok esetében, 1988–2010 között

Forrás: saját szerkesztés a NAV (PM–APEH) és a KSH adatai alapján.

8. ábra

Az országos átlaghoz viszonyított jövedelemszint alakulása a települések vonzásközpontjaiktól mért távolságkategóriáiban Északnyugat-Magyarországon a megyei jogú városok esetében, 1988–2010 között

Forrás: saját szerkesztés a NAV (PM–APEH) és a KSH adatai alapján.

Ezek a számítások adalékot szolgáltatnak ahhoz, hogy milyen foglalkoztatási-ingázási, illetve jövedelmi folyamatok vezettek az északkeleti és az északnyugati térségek jövedelmi mintázatának átalakulásához, mely jelentős mértékben meghatározza a területi jövedelemegyenlőtlenségeket is. *A magasabb jövedelemszinttel rendelkező északnyugati vonzáskörzetek távolságkategóriái jóval szerényebb jövedelmi különbségeket hordoznak, mint a polarizált jövedelemeloszlással jellemezhető északkeleti területek.* Ez az összefüggés kistérségi szintű jövedelemegyenlőtlenségi számításokkal jórészt már bizonyítást nyert – az ún. *Williamson-hipotézis* alapvetően érvényesnek tűnik a hazai jövedelmi mintázat esetében is (ennek részleteiről lásd Németh–Kiss 2007).

Továbbá, a vizsgálat során az is megfigyelhető volt, hogy *a közlekedési tengelyek mentén fekvő települések – különösen azok, amelyek fontosabb központok között fekszenek – jobb foglalkoztatási és jövedelmi helyzetben voltak* (erre a jelenségre az elméleti szakirodalomban is találunk utalást, például Friedmann 1966).

A vizsgálatok eredményei azt támasztják alá, hogy a rendszerváltás után Északkelet-Magyarország foglalkoztatási körzeteiben Richardson decentralizációs polarizáció elméletének inverze zajlott le – különösen a gazdasági visszaesés fő időszakában (Richardson 1980 idézi Péntes 2010). Ezt talán leginkább a „recessziós polarizáció” kifejezéssel lehetne illetni.

Ennek sajátsága, hogy:

- a gazdasági visszaesés során a centrumoktól távolabb eső periferikus területek – a foglalkoztatás és ingázás leépülésével, a relatív jövedelemszint csökkenésével – kiterjedtek a centrumok irányába;
- a foglalkoztatás stabilizációja, esetleges bővülése után a periféria visszaszorulása a központok felől indul meg – a centrumokhoz legközelebb eső települések felzárkózási folyamata a leginkább egyértelmű;
- előnyben vannak azok a települések, amelyek két központ közötti közlekedési tengelyen helyezkednek el;
- nagyobb térségi szerepkörű városok – megyeszékhelyek – kiterjedtebb településkörnek tudnak stabil helyzetet teremteni (főként a szuburbanizáció és az intenzívebb ingázási kapcsolatokon keresztül);
- legrosszabb helyzetben a határ menti, gyenge (vagy semmilyen) ingázási kapcsolattal (nem) rendelkező települések vannak, amelyek periferikus helyzete permanensnek tekinthető – jelentős részük nem is szerepelt a vonzáskörzet vizsgálatban.

Északnyugat-Magyarországon azonban a területi válságjelenségek nem voltak annyira meghatározók, köszönhetően a foglalkoztatottság és a jövedelemszint szerényebb visszaesésének, amely jóval magasabb bázisértékkel rendelkezett a rendszerváltás időszakában, mint Északkelet-Magyarorszáé. Emiatt a vonzáskörzeteken belül kevésbé ágaztak szét a jövedelmi pályák, sőt jóval gyorsabb volt a központokhoz közelebbi területek felzárkózása. Ez természetesen megmutatkozott a jövedelemegyenlőtlenségek alakulásában is, amelyre azonban jelen tanulmányban nem tértem ki részletesen.

Konklúziók

Jelen vizsgálatban igyekeztem feltárni a rendszerváltás utáni átformálódó foglalkoztatási és jövedelmi térszerkezet egy sajátos területi összefüggését, amely a lokális centrum–periféria viszonyok kiéleződésében jelentkezett. A foglalkoztatás területileg differenciált leépülése jellegzetes mintázatot követett, amely szorosan összefügg az ingázás jelenségével is. Általánosságban véve a legnagyobb mértékű foglalkoztatás-csökkenéssel a foglalkoztatási központoktól távol eső települések szembesültek, míg a centrum települések jóval nagyobb eséllyel tudták megőrizni pozícióikat. A foglalkoztatási központoktól növekvő távolsággal jellemző módon csökkent az ingázási vonzáskörzetbe tartozó települések jövedelemszintje. Ez az összefüggés jóval látványosabb módon jelent meg Északkelet-Magyarország esetében, amely dinamikájában is kirajzolta a központoktól távolabb eső települések erőteljesebb rendszerváltás utáni visszaesését. A fejlettebb északnyugat-magyarországi térségben, különösen a központhoz legközelebb eső távolsági kategóriákban mutatkozik látványos felzárkózás, amely párosul a központok egyébként országos átlagtól jóval magasabb jövedelmi nivójának ezredforduló utáni mérséklődésével. Északkeleten is kimutatható a megyeszékhelyekhez legközelebb fekvő település csoport felzárkózása, amelynek hátterében elsősorban a szuburbanizáció jelensége húzódik meg. Azonban az elmaradottabb térségben jellemzően nagyobb jövedelmi különbségeket hordozó ingázási vonzáskörzetek egyben meghatározó elemét jelentik a markánsabb jövedelmi differenciáltságnak is.

A vizsgálat módszeréből fakadóan túlzottan hangsúlyozhatta a foglalkoztatási központok szerepkörét és degradálhatta a kisebb települések helyi foglalkoztatási lehetőségeit. A cél természetesen nem ez volt, azonban nem titkolt módon – véleményem szerint – a foglalkoztatási központok munkahelykínálatának bővítése az ingázás térségi kiterjedésén keresztül hozzájárulhat a jövedelmi feszültségek, egyenlőtlenségek oldásához. A foglalkoztatási központok területfejlesztésben, ágazati fejlesztéspolitikában játszott szerepének erősítése mindenképpen fontos, azonban összetettsége folytán korántsem egyszerű feladat.

A foglalkoztatás, ingázás és a jövedelemviszonyok alakulásának jelen tanulmányban alkalmazott vizsgálati módszertana számos térségi sajátosságot elmosott, amelyek részletesebb feltárása kisebb – vonzáskörzeti szintű – esettanulmányok keretén belül lenne elvégezhető. Jelen tanulmányt akár területi alapon, akár további mutatók (például adófizetők száma, munkanélküliségi ráta, vállalkozások száma, bruttó hozzáadott érték), vagy aktuális adatok (például a várhatóan 2013-ban nyilvánosságra kerülő 2011-es népszámlálás ingázási adatsorának) bevonásával lehetne bővíteni, illetve folytatni.

IRODALOM

- Adler Judit (2002): Regionális foglalkoztatottsági különbségek – kiváltó okok a '90-es években I. *Comitatus: önkormányzati szemle* 12 (1–2):62–71.
- Adler Judit – Skultéty László (2002): Regionális foglalkoztatottsági különbségek – kiváltó okok a '90-es években III. *Comitatus: önkormányzati szemle* 12 (3):59–68.
- Balcsók István (2000): Hátrányos helyzetű társadalmi rétegek az Északkelet-Alföld határ menti térségeinek munkaerőpiacán. *Tér és Társadalom* 14 (2–3):285–294.

- Balcsók István – Koncz Gábor (2004): *A Hajdú-Bihar megyei városok foglalkoztatási helyzetének alakulása a rendszerváltástól napjainkig*. In: A versenyképesség regionális, vállalati és intézményi dimenziói. Győr. Fiatal regionalisták IV. országos konferenciájának CD kiadványa
- Baranyi Béla – Balcsók István (2003): A munkaerőpiaci folyamatok regionális eltérései Magyarországon 1992-2001 között. *Comitatus: önkormányzati szemle* 13 (5):6–18.
- Beluszky Pál (1967): *A magyarországi városok vonzáskörzetei*. Kandidátusi Értekezés Tézisei. Debrecen. KLTE
- Beluszky Pál – Győri Róbert (1999): A magyarországi városhálózat és az EU-csatlakozás. *Tér és Társadalom* 13 (1–2):1–30.
- Bihari Zsuzsanna – Kovács Katalin (2006): Lejtők és csúszdák, avagy a foglalkoztatási esélyek térbeli egyenlőtlensége az ezredfordulón. *Tér és Társadalom* 20 (4):49–66.
- Bodor Norbert – Pénez János (2012): Eger komplex vonzáskörzetének dinamikai vizsgálata. *Tér és Társadalom* 26 (3):30–47.
- Bujdosó Zoltán (2009): *A megyehatár hatása a városok vonzáskörzetére Hajdú-Bihar megye példáján*. Studia Geographica 24. Debrecen. Debreceni Egyetemi Kiadó
- Cséfalvy Zoltán – Nikodémus Antal (1991): Két századvég Magyarországon – gyorsjelentés a gazdaság regionális átrendezéséről. *Tér és Társadalom* 5 (4):69–88.
- Dusek Tamás (2004): *A területi elemzések alapjai*. Regionális Tudományi Tanulmányok 10. Budapest. ELTE Regionális Földrajzi Tanszék – MTA ELTE Regionális Tudományi Kutatócsoport
- Enyedi György (1996): *Regionális folyamatok Magyarországon*. – „Ember, település, régió”. Budapest. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület
- Erdősi Ferenc (1985): Az ingázás területi-vonzáskörzeti szerkezete Magyarországon. *Demográfia* 28 (4):489–498.
- Faluvégi Albert (2000): A magyar kistérségek fejlettségi különbségei. *Területi Statisztika* 3 (40) (4):319–346.
- Faluvégi Albert (2008): A foglalkoztatás területi-települési szerkezete Magyarországon. *Statisztikai Szemle* 86 (12):1077–1102.
- Fedorov, Leonid (2002): Regional Inequality and Regional Polarization in Russia, 1990-99. *World Development* 30 (3):443–456.
- Forray R. Katalin – Híves Tamás (2009): Az iskolázottság, a foglalkoztatottság és az ingázás területi összefüggései. *Szociológiai Szemle* 19 (2):42–59.
- Friedmann, John (1966): *Regional Development Policy: A Case Study of Venezuela*. Cambridge, Massachusetts and London. England. The MIT Press
- Gorzela, Grzegorz (1996): *The Regional Dimension of Transformation in Central Europe*. Regional Policy and Development 10. London: Jessica Kingsley Publishers. Regional Studies Association
- Hajdú Zoltán – T. Mérey Klára (1985): A vonzáskörzet-kutatás történeti földrajzi kérdései. In: Faragó László – Hrubí László (szerk.): *A vonzáskörzetek gazdasági és közigazgatási kérdései*. MTA RKK DTI Közlemények 32. pp. 65–76. Pécs, MTA RKK DTI
- Heidenreich, Martin (2003): Regional Inequalities in the Enlarged Europe. *Journal of European Social Policy* 13 (4):313–333.
- Jakobi Ákos (1999): *Az anyagi jólét becslött kistérségi egyenlőtlenségei*. In: A táj és az ember geográfus szemmel. Szeged. Geográfus Doktoranduszok IV. Országos Konferenciája elektronikus kiadványa
- Jakobi Ákos – Kiss János Péter (2003): A lakossági jövedelmek kistérségi becslése. In: Nemes Nagy József (szerk.): *Kistérségi mozaik*. Regionális Tudományi Tanulmányok 8. pp. 55–86. Budapest. ELTE Regionális Földrajzi Tanszék – MTA-ELTE Regionális Tudományi Kutatócsoport
- Keane, Michael P. – Prasad, Eswar S. (2006): Changes in the structure of earnings during the Polish transition. *Journal of Development Economics* 80 (2):389–427.
- Kertesi Gábor (2000): Ingázás a falusi Magyarországon – egy megoldatlan probléma. *Közgazdasági Szemle* 47 (10):775–798.

- Kertesi Gábor – Köllő János (1998): Regionális munkanélküliség és bérek az átmenet éveiben. - A bérszerkezet átalakulása Magyarországon II. rész. *Közgazdasági Szemle* 45 (7–8):621–652.
- Kislitsyna, Olga (2003): *Income Inequality in Russia during Transition. How Can It Be Explained?* Moscow, Working Paper Series. 03/08, Economics Education and Research Consortium
- Kiss Éva (2008): A magyar ipar térbeli szerkezetének átrendeződése 1989 után II. *Területi Statisztika* (48) (5):544–553.
- Kiss János Péter (2007): *A területi jövedelemegyenlőtlenségek strukturális tényezői Magyarországon*. PhD disszertáció, kézirat, SZTE TTK, Budapest–Szeged
- Kovács Sándorné (2002): A foglalkoztatás területi különbségeinek alakulása. *Területi Statisztika* 42 (5):423–438.
- Kozma Gábor (1998): A gazdasági élet szereplőinek térbeli preferenciái. *Falu Város Régió* 5 (9):7–14.
- Lőcsei Hajnalka (2004): A vidéki városi agglomerációk fejlődési pályája. In: Nemes Nagy József (szerk.): *Térségi és települési növekedési pályák Magyarországon*. Regionális Tudományi Tanulmányok 9. pp. 75–90. Budapest. ELTE Regionális Földrajzi Tanszék – MTA-ELTE Regionális Tudományi Kutatócsoport
- Mendöl Tibor (1963): *Általános településföldrajz*. Budapest. Akadémiai Kiadó
- Molnár Ernő – Péntes János (2005): Kis- és középvárosi foglalkoztatási centrumok az Észak-alföldi Régióban. In: Czimre Klára (szerk.): *Kisközségtől az Eurorégióig*. Prof. Dr. Süli-Zakar István tiszteletére szerzett tanulmányok gyűjteménye. pp. 159–175. Debrecen. Didakt Kft.
- Nagy Rózsa (1988): Szolnok város vonzásviszonyai (1949-1980). *Alföldi Tanulmányok* 12:219–236.
- Nemes Nagy József (1998): Vesztesek – nyertesek – stagnálók (a társadalmi-gazdasági változások regionális dimenziói). *Társadalmi Szemle* 53 (8–9):5–18.
- Nemes Nagy József (2009): *Terek, helyek, régiók. A regionális tudomány alapjai*. Budapest. Akadémiai Kiadó
- Nemes Nagy József – Németh Nándor (2005): Az átmeneti és az új térszerkezet tagoló tényezői. In: Fazekas Károly (szerk.): *A hely és a fej. Munkapiac és regionalitás Magyarországon*. pp. 75–137. Budapest. MTA KTI
- Nemes Nagy József – Tagai Gergely (2009): Területi egyenlőtlenségek, térszerkezeti determinációk. *Területi Statisztika* 12 (49) (2): 152–169.
- Németh Nándor – Kiss János Péter (2007): Megyéink és kistérségeink belső jövedelmi tagoltsága. *Területi Statisztika* 10 (47) (1): 20–45.
- Pásztor István Zoltán – Péntes János (2012): Foglalkoztatási krízis és jövedelmi periférizálódás Északkelet-Magyarországon a roma népesség arányainak tükrében. *Területi Statisztika* 15 (52) (4):353–371.
- Péntes János (2010): *Területi jövedelmi folyamatok az Észak-alföldi régióban a rendszerváltás után*. Studia Geographica 26., Debrecen. Debreceni Egyetemi Kiadó
- Péntes János (2011): Északkelet-Magyarország jövedelmi térszerkezetének változásai a rendszerváltás után. *Területi Statisztika* 14 (51) (2):181–197.
- Péntes János (2012): Fent és lent – a települési jövedelmi rangsor szélsőértékeinek vizsgálata. In: Nemes Nagy József (szerk.): *Térfolyamatok, térkategóriák, térelemzés*. Regionális Tudományi Tanulmányok 16. pp. 44–60. Budapest. ELTE Regionális Tudományi Tanszék
- Petrakos, George (2001): Patterns of Regional Inequality of Transition Economies. *European Planning Studies* 9 (3):359–383.
- Radvánszki Ádám – Sütő Attila (2007): Hol a határ? Helyi munkaerőpiaci rendszerek Magyarországon – Egy közép-európai transznacionális projekt újdonságai a hazai településpolitikára számára. *Falu Város Régió* 14 (3):45–54.
- Rechnitzer János (1993): Szétszakadás vagy felzárkózás – a térszerkezetet alakító innovációk. Győr. MTA RKK
- Richardson, Harry W. (1980): Polarization reversal in developing countries. *RSA Papers* 12:67–85.

- Süli-Zakar István (2007): A határmenti területek főbb területfejlesztési kérdései. In: Szónoky Ancsin Gabriella–Pál Viktor–Karancsi Zoltán (szerk.): *A határok kutatója. Tanulmánykötet Pál Ágnes tiszteletére.* pp. 229–239. Szeged–Szabadka. Magyarágkutató Tudományos Társaság
- Szabó Pál (1998): A napi ingázás kérdésköre a kilencvenes években Magyarországon. *Tér és Társadalom* 12 (4):69–89.
- Szabó, Pál (2003): Regional Development Disparities in the European Union. In: Jakobi, Ákos (ed.): *Frontiers of Geography.* pp. 109–119. Budapest-Heidelberg. Eötvös Loránd University
- Timár Judit (1983): Vonzáskörzet-vizsgálatok Szarvas és Gyoma térségében. *Alföldi Tanulmányok* 5:231–254.
- Tóth Géza (2005): *Az autópályák szerepe a regionális folyamatokban.* Budapest. Központi Statisztikai Hivatal

Kulcsszavak: centrum–periféria, foglalkoztatottság, ingázás, jövedelem, területi egyenlőtlenségek.

Resume

The current paper puts the emphasis on the spatial pattern of employment, commuting and taxable income with special regard to the changes that occurred following the regime change. The objective is to discover the important relationship between the income level and distance from the centres of employment by the example of two characteristic territories of Hungary – Northeastern and Northwestern Hungary – and give a comparison of two more developed and two less developed regions. Decreasing income level tends to appear with the increasing distance from the centres as shown by the results of calculations. More significant disparities were represented within the hinterlands of the less developed territory and moderate inequalities were pointed out within the more developed one. Clear convergence process can be seen in the light of the recent income data in the case of the larger hinterlands of northeastern Hungary as the result of the suburbanization, however the convergence has been general within the western part since the mid 1990's. This relationship seems to be an important part of the Hungarian tendencies and spatial pattern of income disparities. The results of the current analysis fit into the most important experiences of post socialist transition and regional inequalities.